

אומקום-ליטעראטור

Ka-tzetnik, Spiegel och Katzenelson

Foto: Barbro Posner

Professor Yechiel Szeintuch intervjuas för Det Senaste

Även i år ordnade Sveriges Jiddischförbund ett fullmatat seminarium på Aronsborg i Bålsta utanför Stockholm. Seminariet lockade ett hundratal besökare - alltifrån modersmålstalande till nybörjare, som alla bjöds på föreläsningar om jiddisch poesi, jiddisch musik och sång och jiddisch litteraturvetenskap. Ett av de intressantaste inslagen var professor Yechiel Szeintuchs föreläsningar om "umkum-literatur", d.v.s. om den litteratur som skapades i ghetton och koncentrationsläger under Andra Världskriget.

Yechiel Szeintuch, född i Buenos Aires, är nu professor emeritus i jiddisch vid Hebrew University i Jerusalem och trots att han är gravt synskadad och med ålderns rätt skulle kunna dra sig tillbaka, fortsätter han att forska. För, som han säger:

- Det vore ju helt idiotiskt om vi gamla professorer slutade forska. Vi har ju ett helt liv av akademisk erfarenhet. Och dessutom är vi billiga i drift. Nej, låt oss fortsätta så länge vi kan!

Professor Szeintuch är en synnerligen blid och vänlig man och när DS bad om en intervju, var det absolut inget problem. Och när vi lite diskret frågade f r u Szeintuch, om vi kanske tröttade hennes man med våra frågor, svarade hon rappt:

- Trötta ut? Honom! Han älskar att prata!

Så vårt samtal kom att handla om varför forskningen om skrivandet under Förintelsen kom igång så sent, vilka lärdomar vi kan dra av ghetto- och koncentrationslägerlitteraturen samt vilka författare som förmedlat den "sanaste" bilden av Förintelsen.

Enligt professor Szeintuch började egentligen forskningen om *umkum-literatur* i och med att han lade fram sin doktorsavhandling i mitten av åttiotalet. Tidigare hade historieforskningen bara beskrivit vad som hade hänt, men hur judarna hade levt under Förintelsen i ghettona och lägren hade ingen brytt sig om.

Tesen hade varit att de låtit sig ledas som får till slaktbänken, men hundratals dokument visade, att det också skapats litteratur på flera olika språk i ghettona och lägren. Det är framför allt tre namn vi talar om, nämligen författaren Ka-tzetnik, nome de plume för Yehiel Feiner, Isaiah Spiegel samt Itzhak Katzenelson.

Ka-tzetnik skrev sin första bok omedelbart efter det att han befriats från Auschwitz. Han lyckades efter kriget att ta sig till det brittiska Palestinamandatet. Under Eichmannrättegången 1961 var han ett omdebatterat vittne för åklagarsidan. Omdebatterat därför att han svimmade under sitt vittnesmål, vilket av många då uppfattades som överspönt och löjligt. Det har senare framkommit att han egentligen inte alls ville vittna, utan mer eller mindre övertalades till att göra det, samt att han under rättegången tvingades att röja sin identitet, vilket stressade honom. På svenska finns bara en bok av honom, "Han kallades Piepl". Däremot finns flera engelska upplagor av hans mest omskrivna bok: "House of Dolls".

Den andre författaren, som professor Szeintuch nämnde, var Isaiah Spiegel, som överhuvudtaget inte finns på svenska, men på engelska: "Ghetto Kingdom: Tales of the Lodz Ghetto". Spiegel grävde ner 16 av sina berättelser i Lodz ghetto, innan han fraktades till Auschwitz. Han överlevde dödslägret, återvände till Lodz och publicerade vad han skrivit.

Slutligen; Itzhak Katzenelson, vars stora verk "Dos lid funem oysgehargetn yidishn folk", är översatt till svenska 1998: "Sången om det utplånade judiska folket" av göteborgaren Joachim Nelhans.

Enligt Szeintuch är Katzenelson den störste författaren av de tre - hur man nu kan bedöma olika författares storhet - störst, därför att han skildrar så olika människöden i Warszawas ghetto. Katzenelson fördes av tyskarna till interneringslägret Vittel i Frankrike. Där erbjöds han hjälp av den franska motståndsrörelsen att fly, men avböjde, då han visste, att han inte skulle kunna klara sig i den av tyskarna ockuperade delen av Frankrike, eftersom han inte kunde tala franska. Han mördades 1944 i Auschwitz. Hur hans manus sedan kom till Israel från Vittel är en lika spännande som fantastisk historia.

Björn Moback och Staffan Böös